

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

НОРМУВАННЯ ПРАЦІ

Методичні рекомендації
до виконання курсових робіт
для студентів спеціальності 051 "Економіка"
першого (бакалаврського) рівня

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2020

УДК 331.103.3(07.034)

Н83

Укладачі: А. В. Семенченко

Г. І. Писаревська

Затверджено на засіданні кафедри економіки та соціальних наук.

Протокол № 10 від 10.03.2020 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Нормування праці [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до виконання курсових робіт для студентів спеціальності Н83 051 "Економіка" першого (бакалаврського) рівня / уклад. А. В. Семенченко, Г. І. Писаревська. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 36 с.

Подано загальні положення та елементи організації курсового проектування. Наведено перелік спеціальних тем курсових робіт. Визначено зміст, обсяг та правила оформлення курсової роботи, а також наведено методичні рекомендації до виконання кожного розділу курсової роботи: аналітичного, проектно-розрахункового та розділу з визначення ефективності запропонованих заходів.

Рекомендовано для студентів освітньої програми "Управління персоналом та економіка праці".

УДК 331.103.3(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2020

Вступ

Курсова робота з навчальної дисципліни "Нормування праці" є самостійною роботою студентів і виконується в 5-му семестрі.

Трансформація ринкових відносин у практичній роботі підприємств поставили перед працівниками промисловості ряд важливих завдань з удосконалення організації виробництва та нормування праці. Велику роботу з вирішення цих завдань виконують фахівці за спеціальністю 051 "Економіка", освітньою програмою "Управління персоналом та економіка праці", які покликані забезпечувати найбільш ефективне застосування передової техніки і технології, прогресивних методів організації праці та науково обґрунтованих норм праці для всілякого підвищення продуктивності праці.

Основним завданням нормування праці в промисловості є створення умов щодо забезпечення неухильного підвищення продуктивності праці шляхом систематичного виявлення резервів робочого часу, встановлення та широкого впровадження науково обґрунтованих норм праці. Тому норми і нормативи в умовах удосконалювання господарського механізму та функціонування ринку праці активно впливають на зміцнення госпрозрахунку й стимулюють раціональну, ощадливу витрату матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Загальні положення

Мета курсової роботи – закріплення та поглиблення теоретичних знань і практичних навичок студентів, отриманих у процесі вивчення навчальної дисципліни.

У курсовій роботі розглядаються та вирішуються такі завдання:

досліджуються умови праці на робочому місці та технологія виконання окремих операцій (трудових процесів), аналізується стан нормування праці на підприємстві, у цеху, на ділянці й у бригаді;

розраховуються науково обґрунтовані норми часу, норми обслуговування, норми виробітку та розцінки на задані операції (витрати трудових процесів і трудові процеси загалом) як основного виробництва, так і обслуговуючих виробництв;

визначається економічна ефективність впровадження науково обґрунтованих норм праці (оптимальних витрат часу).

База для виконання роботи – підприємства, де студенти проходять практику або ведуть дослідну роботу в межах науково-дослідної роботи кафедри.

Студенти-заочники виконують роботу за матеріалами підприємств і організацій, у яких вони працюють. В окремих випадках робота може полягати в узагальненні прогресивних розробок і з нормування праці робітників, наведених у літературі.

Рекомендується тринадцять спеціальних тем курсової роботи.

Під час виконання роботи студенту необхідно використовувати результати робіт підприємств (об'єднань) із нормування праці, роботи фахівців, літературу з останніх досягнень науки в галузі нормування праці, прогресивні нормативно-довідкові матеріали відповідних організацій у галузі нормування праці.

Використовуючи зазначені матеріали, потрібно робити обов'язкові посилання на текст із точною вказівкою джерела інформації.

Організація курсового проєктування

Курсова робота виконується студентами денної форми навчання на 3-му курсі в 5-му семестрі, а заочної форми навчання – на 4-му курсі.

Виконання курсової роботи містить такі етапи:

ознайомлення з методикою виконання курсової роботи й упорядкування плану її написання;

збір необхідних матеріалів у період проходження практики, вивчення навчальних дисциплін "Організація праці" та "Нормування праці" або за місцем роботи;

розроблення, оформлення і захист курсової роботи.

Керівництво роботою здійснюється професорсько-викладацьким складом кафедри. Питання, що виникають у процесі виконання роботи, вирішуються з керівником роботи під час поточних консультацій. Для студентів-заочників консультації проводяться у період установчої сесії.

Цілком закінчена курсова робота подається на кафедру для перевірки та захисту у встановлений навчальним графіком термін. Студенти-заочники подають роботу на кафедру в період екзаменаційної сесії для її реєстрації та передачі керівнику для перевірки.

Передбачається чотирнадцять спеціальних тем курсових робіт.

Тема 1. Аналіз стану нормування праці працівників на підприємствах, в організаціях і установах (у їхніх підрозділах, службах і відділах)

Аналітична частина:

1.1. Методичні основи аналізу стану нормування праці.

1.2. Аналіз охоплення трудових процесів, виробничих і допоміжних робочих нормуванням праці.

1.3. Визначення аналітичних показників якості норм за даними обліку і безпосереднього спостереження.

1.4. Аналіз причин зміни нормованої трудомісткості та вивчення календарних планів перегляду норм. Вивчення умов розширення сфери нормування праці.

Проектно-розрахункова частина.

Розроблення заходів з удосконалення нормування праці виробничих і допоміжних робітників у цеху (на підприємстві) за напрямками:

2.1. Розширення сфери нормування праці за рахунок охоплення робітників-погодинників і допоміжних робітників, які виконують функції обслуговування.

2.2. Обґрунтування використання відповідних видів норм витрат праці.

2.3. Підвищення якості норм шляхом обґрунтування доцільності методів нормування, використання централізовано розроблених нормативів.

2.4. Зазначення пропозицій із використання чинних нормативів і їхнього розроблення.

2.5. Удосконалення системи установлення та перегляду норм, обліку чинників освоєння трудового процесу.

2.6. Розроблення плану перегляду норм. Рекомендації щодо механізації й автоматизації нормування праці.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення обсягу матеріалів і часових витрат на розроблення та впровадження заходів. Обґрунтування форми одержуваного ефекту.

3.2. Визначення показників економічної ефективності: коефіцієнту можливого зростання продуктивності праці за рахунок ліквідації явних втрат робочого часу, покращення якісного складу норм, уточнення тарифікації робіт.

3.3. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів. Характеристика соціального ефекту.

Тема 2. Аналіз якості діючих норм праці (часу, виробітку, обслуговування) і встановлення нових норм аналітично-дослідним методом на підприємстві

Аналітична частина:

1.1. Методичні основи аналізу використання робочого часу й аналізу якості чинних норм.

1.2. Теоретичні аспекти встановлення нових норм аналітично-дослідним методом.

1.3. Складання фактичного балансу робочого часу та розрахунок аналітичних показників якості діючих норм за даними обліку й безпосереднього спостереження, короткий аналітичний опис фактичного стану організації праці в підрозділі.

1.4. Оцінювання ступеня освоєння трудового процесу та серійності виробництва.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Обґрунтування нормативів, які використовуються. Встановлення норм часу аналітично-дослідним методом.

2.2. Порівняння результатів використання міжгалузевих, галузевих і місцевих нормативів різного ступеня укрупнення.

2.3. Розробка раціонального балансу робочого часу, підсумки можливості ущільнення робочого дня.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення обсягу матеріальних, фінансових і часових витрат на впровадження заходів. Обґрунтування форми одержуваного ефекту.

3.2. Визначення показників економічної ефективності: коефіцієнта можливого зростання продуктивності праці за рахунок ліквідації явних втрат робочого часу, покращення якісного складу норм.

3.3. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів.

Тема 3. Аналіз якості чинних норм праці (часу, виробітку, обслуговування) і встановлення нових норм аналітично-розрахунковим методом на підприємстві (у підрозділах, службах і відділах)

Аналітична частина:

1.1. Методичні основи аналізу використання робочого часу й аналізу якості чинних норм.

1.2. Теоретичні аспекти встановлення нових норм аналітично-розрахунковим методом.

1.3. Розрахунок аналітичних показників якості чинних норм за даними обліку та безпосереднього спостереження, короткий аналітичний опис фактичного стану нормування праці на підприємстві.

1.4. Класифікація виконаних робіт і групування витрат робочого часу.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Виявлення вимог до організації праці на робочому місці, організації обслуговування, технологічного опису процесу та його оснащення.

2.2. Встановлення норм часу, виробітку та обслуговування аналітично-розрахунковим методом.

2.3. Розроблення заходів щодо впровадження раціонального балансу часу та розрахункових норм витрат праці.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення обсягу матеріальних і часових витрат на розроблення та впровадження заходів.

3.2. Визначення показників економічної ефективності: коефіцієнта можливого зростання продуктивності праці, покращення якості норм.

3.3. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів. Характеристика соціального ефекту.

Тема 4. Аналіз якості чинних норм праці за колективної організації праці та встановлення нових поопераційних норм аналітично-розрахунковим методом для основних і обслуговуючих робітників, службовців

Аналітична частина:

1.1. Методичні основи аналізу використання робочого часу й аналізу якості чинних норм за колективної організації праці.

1.2. Теоретичні аспекти встановлення нових норм аналітично-розрахунковим методом.

1.3. Складання фактичного балансу робочого часу та розрахунок аналітичних показників якості чинних норм за колективної організації праці за даними обліку та безпосереднього спостереження. Короткий аналітичний опис фактичного стану організації праці в бригаді.

1.4. Обґрунтування складу, обсягу та методів одержання вихідної інформації.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Класифікація операцій, які виконуються бригадою, вибір типових представників і встановлення норм розрахунковим шляхом, визначення поправних коефіцієнтів для інших норм.

2.2. Визначення організаційно-технічних меж використання встановлених норм. Тарифікація робіт у бригаді.

2.3. Розроблення заходів щодо впровадження раціонального балансу часу та розрахункових норм витрат праці за колективної організації праці.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення обсягу матеріальних і часових витрат на розроблення та впровадження заходів. Обґрунтування форми одержуваного ефекту.

3.2. Визначення показників економічної ефективності: коефіцієнта можливого зростання продуктивності праці за рахунок ліквідації явних втрат робочого часу, покращення якісного складу норм, уточнення тарифікації робіт.

3.3. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів.

Тема 5. Аналіз стану нормування праці

Аналітична частина:

1.1. Роль нормування праці й організації праці та виробництва.

1.2. Аналіз стану нормативного господарства на підприємстві.

1.3. Порядок перегляду норм: виконання календарного графіка перегляду; виконання графіка організаційно-технічних заходів, спрямованих на зниження трудомісткості; вплив перегляду норм на якість нормування, збільшення обсягу нормованих робіт і скорочення дослідно-статистичних норм.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Аналіз охоплення нормуванням праці всіх видів робіт і всіх категорій працівників (ступінь напруженості та якість норм на ділянках, наявність разових і тимчасових норм).

2.2. Аналіз рівня виконання норм.

2.3. Матеріальне та моральне заохочення працівників, що беруть участь у зниженні трудомісткості.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Обґрунтування форми одержуваного ефекту.

3.2. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів.

Тема 6. Наукове обґрунтування норм праці та їхнє використання

Аналітична частина:

1.1. Роль нормування праці в організації праці та заробітної плати.

1.2. Види норм праці та особливості їхнього розрахунку і застосування.

1.3. Вплив організаційно-технічних, економічних, психофізіологічних і соціальних чинників на розмір витрат робочого часу.

1.4. Диференціювання норм праці за складовими елементами, практика їхнього застосування.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Зв'язок трудомісткості й зарплатоємності та їхній вплив на собівартість продукції.

2.2. Використання норм праці для розрахунку трудомісткості, чисельності та продуктивності праці.

2.3. Встановлення норм праці на основі розчленовування операцій на елементи.

2.4. Шляхи вдосконалювання норм праці, ефективність цієї роботи.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення показників економічної ефективності.

3.2. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів.

Тема 7. Використання результатів вивчення витрат робочого часу на підприємстві (у цеху) у нормуванні праці робітників

Аналітична частина:

1.1. Робочий час як міра та норма витрат праці. Структура робочого часу, його елементи і методи вивчення.

1.2. Раціональне використання робочого часу як організаційний чинник зростання продуктивності праці.

1.3. Сутність календарного змінного робочого часу.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Вивчення витрат робочого часу щодо виконавця та щодо виробничого процесу (з представленням прикладів і розрахунків).

2.2. Аналіз регламентованих і нерегламентованих витрат робочого часу. Резервостворюючі витрати робочого часу.

2.3. Аналіз часу активного та пасивного спостереження, визначення резервів для суміщення функцій і професій, а також багатостатного обслуговування.

2.4. Пропозиції щодо раціонального використання робочого часу.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення показників економічної ефективності. Обґрунтування форми одержуваного ефекту.

3.2. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів.

Тема 8. Методичні основи вивчення трудових процесів працівників і нормування праці

Аналітична частина:

1.1. Цілі та завдання вивчення трудових процесів.

1.2. Методи вивчення витрат робочого часу.

1.3. Роль хронометражу для вивчення прийомів і методів праці та розроблення нормативів часу.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Сутність хронометражу та умови його використання. Наведення прикладів оброблення та використання хронометражних спостережень у нормуванні праці працівників.

2.2. Фотографія робочого дня: порядок проведення й опрацювання даних. Наведення заповненого листа фотографії.

2.3. Використання результатів фотографії робочого дня для розроблення заходів щодо поліпшення використання робочого часу.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення показників економічної ефективності.

3.2. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів.

Тема 9. Норми праці, які застосовуються в промисловості (на підприємстві, в цеху)

Аналітична частина:

1.1. Значення норм праці для розміщення працівників і розрахунку необхідної чисельності.

1.2. Структура норм часу й чинники, які впливають на тривалість елементів операції та які враховуються під час розрахунку складових частин норми часу.

1.3. Взаємозв'язок норм часу і норм виробітку та шляхи удосконалення їхнього розрахунку.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Використання нормативів чисельності та керованості для розрахунку чисельності працівників на підприємстві.

2.2. Визначення норм обслуговування, вдосконалювання нормування за багатостатного обслуговування.

2.3. Порядок розрахунку й умови застосування нормованих завдань.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення обсягу матеріальних і часових витрат на розроблення та впровадження заходів. Обґрунтування форми одержуваного ефекту.

3.2. Визначення показників економічної ефективності: коефіцієнта можливого зростання продуктивності праці за рахунок ліквідації явних втрат робочого часу, покращення якісного складу норм.

3.3. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів.

Тема 10. Нормування праці в умовах його бригадної організації

Аналітична частина:

1.1. Значення колективної організації праці для раціонального використання робочого часу та розміщення працівників.

1.2. Види бригад, принципи їхньої організації та умови їхнього впровадження.

1.3. Використання норм праці для визначення індивідуального трудового внеску в кінцевий результат роботи бригади.

1.4. Проектування колективних процесів праці, їхня прогресивність і відмінність від індивідуальних.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Порядок розрахунку комплексних норм і їхній вплив на кінцевий продукт праці бригади (навести приклад розрахунку).

2.2. Розрахунок трудомісткості бригадокомплекту та необхідної чисельності робітників.

2.3. Порядок розрахунку й умови застосування комплексних норм, розрахунок чисельності обслуговуючих і підмінних робітників у бригадах (побудувати графік підмінного робочого в бригаді).

2.4. Пропозиції щодо вдосконалювання нормування праці в бригаді.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення показників економічної ефективності.

3.2. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів.

Тема 11. Методика нормування праці в умовах освоєння нових технологічних процесів (виробництво продукції)

Аналітична частина:

1.1. Вплив науково-технічного прогресу на технологічні трудові процеси.

1.2. Сутність "чинника освоєння" та його вплив на порядок і тривалість виконання виробничих операцій.

1.3. Вплив формування нового динамічного стереотипу у робітника на тривалість трудового процесу, прийоми та методи праці.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Порядок встановлення норм часу та норм виробітку, використання тимчасових поправних коефіцієнтів на період освоєння.

2.2. Стимулювання термінового освоєння норм праці в період освоєння нових робіт.

2.3. Шляхи вдосконалювання встановлення норм праці під час освоєння нових процесів.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення показників економічної ефективності. Обґрунтування форми одержуваного ефекту.

3.2. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів.

Тема 12. Порядок розробки нормативів праці та умови їхнього застосування

Аналітична частина:

1.1. Сутність і роль нормативів праці у встановленні необхідних витрат праці.

1.2. Аналіз стану нормативного господарства на підприємстві.

1.3. Вимоги, які висуваються до нормативів із праці, їхня класифікація.

1.4. Умови розробки місцевих нормативів і порядок їх використання.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Порядок розроблення нормативів на досліджуваному підприємстві, заміна застарілих і впровадження нових нормативів.

2.2. Використання виробничої бази в процесі розроблення нормативів. Значення застосування галузевих нормативів для створення рівнонапружених норм.

2.3. Особливості побудови нормативних таблиць і номограм (навести приклади).

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення показників економічної ефективності.

3.2. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів.

Тема 13. Керування нормуванням праці на підприємстві

Аналітична частина:

1.1. Особливості керування нормуванням праці на рівні галузі.

1.2. Сутність керування нормуванням праці на різних рівнях у нових ринкових відносинах на рівні підприємства.

1.3. Керування нормуванням праці на рівні виробничих підприємств і об'єднань: підготування та впровадження нових норм, систематична перевірка стану й якості чинних норм, реалізація календарного графіка перегляду норм, заходи щодо вдосконалювання нормування праці та зниження технологічної виробничої і повної трудомісткості.

Проектно-розрахункова частина:

2.1. Аналіз стану системи керування нормуванням праці на підприємстві.

2.2. Контроль за рівнонапруженістю та динамічністю норм.

2.3. Шляхи вдосконалення системи керування нормуванням праці.

Визначення ефективності запропонованих заходів:

3.1. Визначення показників економічної ефективності.

3.2. Характеристика соціального ефекту. Розрахунок економічної ефективності від впровадження заходів.

Тема 14. Тема вільного вибору

У ході розроблення конкретних заходів або пропозицій назва вільної теми може відповідати одному з розділів робочої програми навчальної дисципліни з упорядкуванням 8 – 10 питань відповідно до назви теми.

Тема курсової роботи вільного вибору має бути схожою з тематикою спеціальних тем курсових робіт, але має визначатися низкою обмежень, які характеризують спрямованість роботи, об'єкт, методи досліджень тощо. Структурно робота повинна мати вигляд подібний роботам за спеціальними темами (вступ, аналітична та проектно-розрахункова частина, визначення ефективності, висновки, література, додатки). Варіанти теми вільного вибору може бути обраний із наведених далі.

Теми курсових робіт з охоплення нормуванням трудових процесів:

1. Аналіз охоплення трудових процесів робочих галузей.

2. Аналіз охоплення трудових процесів допоміжних робітників, які здійснюють функції обслуговування в цеху.

Теми курсових робіт з аналізу якості норм:

1. Аналіз якості норм часу виробничих робітників бригади.
2. Аналіз якості норм обслуговування допоміжних робітників, які здійснюють функції обслуговування.

Теми курсових робіт з аналізу застосування нормативів праці:

1. Аналіз застосування нормативів на прийоми та комплекси прийомів для виробничих робочих основних цехів.
2. Аналіз застосування типових нормативів для допоміжних робітників, які здійснюють функції обслуговування.

Теми курсових робіт з організації робіт із встановлення та перегляду норм:

1. Організація робіт із встановлення (перегляду) норм виробничим робітником у бригаді в умовах дрібносерійного виробництва.
2. Організація робіт із встановлення (перегляду) норм допоміжним робочим, які здійснюють функції обслуговування в цеху в умовах серійного виробництва.

Теми курсових робіт з обґрунтування норм:

1. Обґрунтування норм виробітку робітників на ділянці масового виробництва за допомогою нормативів на прийоми та комплекси прийомів в умовах бригадної організації праці.
2. Обґрунтування норм часу робітників на комплекс операцій в умовах серійного виробництва за допомогою мікроелементних нормативів в умовах колективних форм організації праці.

Теми курсових робіт з оптимізації норм обслуговування (чисельності):

1. Оптимізація норм багатOVERстатного обслуговування в серійному виробництві.
2. Оптимізація норм обслуговування робітників-контролерів на виробничій ділянці.

Зміст, обсяг і оформлення курсової роботи

Курсова робота подається на кафедру у друкованому вигляді на папері формату А4. Обсяг курсової роботи – 27 – 35 сторінок з усіма необхідними аналітичними розрахунками, обґрунтуваннями та графічною

частиною у викладенні тексту (схеми, діаграми, графіки). Параметри сторінки: верхнє та нижнє поля становлять 20 мм, лїве – 30 мм, праве – 15 мм; шрифт – 14 pt; інтервал між рядками – від 1,3 до 1,5.

Структура роботи (кількість сторінок від загального обсягу):

Вступ (1 – 2).

Аналітична частина (8 – 10).

Проектно-розрахункова частина (12 – 14).

Визначення ефективності запропонованих заходів (4 – 5).

Висновок (1 – 2).

Література (1 – 2).

Додатки (технологічні процеси, нормувальні карти, листи фотографії, записи під час проведення хронометражу й ін.).

Посилання на джерела необхідно робити по тексту у квадратних дужках із зазначенням номерів сторінок відповідно до джерела.

Таблиці, рисунки, діаграми та графіки, які мають бути в курсовій роботі, мають бути компактними, мати назву, шрифт – 12 pt, інтервал між рядками – від 1,0 до 1,3.

Титульний аркуш оформлюється за затвердженою формою.

Методичні рекомендації щодо виконання курсової роботи

Вступ

Для всіх чотирнадцяти варіантів спеціальних тем курсової роботи рекомендується у вступі розглянути:

1. Значення удосконалювання нормування праці в сучасних умовах.
2. Мета і завдання роботи в зв'язку з загальною потребою виявлення резервів підвищення продуктивності праці.
3. Короткий опис підрозділу (підприємства), на базі якого виконується робота.
4. Значення поставлених у курсовій роботі завдань для підвищення ефективності діяльності підрозділу (підприємства).

Більш детальний виклад змісту розділів курсової роботи подано в табл. 1.

Зміст та послідовність розділів курсової роботи

Розділи курсової роботи	Назви курсових робіт	
	Аналіз стану нормування праці працівників на підприємствах, в організаціях та установах (у їхніх підрозділах, службах і відділах)	Аналіз якості чинних норм праці (часу, виробітку, обслуговування) і встановлення нових норм аналітично-дослідним та аналітично-розрахунковим методом на підприємстві
1	2	3
Вступ	Значення удосконалення нормування праці в сучасних умовах. Мета роботи та її зв'язок із загальними резервами підвищення продуктивності праці. Завдання, які вирішуються в роботі. Короткий опис підрозділів (підприємства), на базі якого виконується робота. Значення поставлених у роботі завдань для підвищення ефективності діяльності підрозділу (підприємства)	
Аналітична частина	Методичні основи аналізу стану нормування праці. Аналіз охоплення трудових процесів виробничих і допоміжних робітників нормуванням праці. Визначення аналітичних показників якості норм за даними обліку та безпосереднього спостереження. Вивчення організації, встановлення та перегляду норм. Аналіз причин зміни нормованої трудомісткості та вивчення календарних планів перегляду норм. Вивчення умов розширення сфери нормування праці. Складання аналітичних таблиць установленого зразку	Методичні основи аналізу використання робочого часу й аналізу якості чинних норм. Обґрунтування складу, обсягу і методів одержання та вихідної інформації. Класифікація виконаних робіт і групування витрат робочого часу. Складання фактичного балансу робочого часу та розрахунок аналітичних показників якості чинних норм за даними обліку і безпосереднього спостереження, короткий аналітичний опис фактичного стану організації праці в підрозділі, в бригаді, на багатопрокатному робочому місці. Оцінювання ступеня освоєння трудового процесу та серійності виробництва
Проектно-розрахункова частина	Розроблення заходів з удосконалення нормування праці виробничих і допоміжних робітників у цеху (на підприємстві) за напрямками	Розроблення раціонального балансу робочого часу, підсумки можливості ущільнення робочого дня. Обґрунтування нормативів, які використовуються

1	2	3
	<p>1. Розширення сфери нормування праці за рахунок охоплення робітників-погодинників і допоміжних робітників, які виконують функції обслуговування. Обґрунтування використання відповідних видів норм витрат праці.</p> <p>2. Підвищення якості норм шляхом обґрунтування доцільності методів нормування, використання централізовано розроблених нормативів. Розроблення пропозицій із використання чинних нормативів і їхньої розробки. Удосконалення системи встановлення і перегляду норм, обліку чинників освоєння трудового процесу. Розроблення плану перегляду норм, рекомендації щодо механізації й автоматизації нормування праці</p>	<p>Встановлення норм часу розрахунково-аналітичним методом. Порівняння результатів використання міжгалузевих, галузевих і місцевих нормативів різного ступеня укрупнення. Використання аналітично-дослідного методу, визначення розрахунковим шляхом норми обслуговування верстаків робітником-багатоверстатником. Класифікація операцій, які виконуються бригадою, вибір типових представників і встановлення норм розрахунковим шляхом, визначення поправних коефіцієнтів для інших норм. Виявлення вимог до організації праці на робочому місці, організації, обслуговування, технологічного опису процесу та його оснащення. Визначення організаційно-технічних меж використання встановлених норм. Тарифікація робіт. Розроблення заходів щодо впровадження раціонального балансу часу та розрахункових норм витрат праці</p>
Визначення ефективності запропонованих заходів	Визначення обсягу матеріалів і часових витрат на розроблення та впровадження заходів. Обґрунтування форми одержуваного ефекту. Визначення показників економічної ефективності: коефіцієнта можливого зростання продуктивності праці за рахунок ліквідації явних втрат робочого часу, покращення якісного складу норм, уточнення тарифікації робіт. Розрахунок економічного ефекту від впровадження заходів. Характеристика соціального ефекту	
Висновки	Основні підсумки з проведеної роботи. Шляхи подальшого удосконалення нормування праці на заданому підприємстві, у підрозділі, бригаді, на робочому місці	
Додатки	Бланки хронометражних спостережень, листи фотографії робочого часу, облікові та звітні форми, технологічні процеси, нормувальні карти	

Аналітична частина

Аналітична частина (30 % загального обсягу або 8 – 10 сторінок) містить:

1. Теоретичні аспекти досліджуваної проблеми відповідно до обраної теми. Методичні основи проведення роботи, що містять теоретичні передумови виконання роботи.

2. Організаційно-технічне забезпечення проведення робіт, що охоплює вимоги до організаційних, технічних методів і засобів реєстрації, виміри й оцінювання досліджуваних параметрів, вибір засобів, зокрема засобів оргтехніки.

3. Організація проведення досліджень, вимоги й організація проведення спостережень, експериментів, порядок збору вихідної інформації, регламент одержання інформації, проведення спостережень та експериментів.

4. Стан і аналіз розглянутого завдання, що передбачає характеристику й оцінку фактичного стану поставленого завдання за даними спостережень, експериментів, техніко-виробничої облікової та звітної документації, нормативно-довідкової й спеціальної літератури.

Методичні основи проведення роботи включають теоретичні передумови її виконання.

Також у першому розділі здійснюється короткий аналіз стану теорії та практики нормування праці, даються склад і обсяг вихідної інформації, порядок одержання (збору), оброблення й оформлення вихідної інформації, система аналітичних показників, необхідні алгоритми та формули розрахунку.

Проектно-розрахункова частина

Проектно-розрахункова частина (45 % загального обсягу, або 12 – 14 сторінок) – це другий розділ курсової роботи.

На початку цього розділу незалежно від обраної теми роботи проводиться аналіз організації робіт із нормування праці на досліджуваному підприємстві та з'ясовуються такі питання:

1. Організація нормування (централізовані й децентралізовані системи, служби з нормування праці та їхні функції від розроблення до впровадження норм і нормативів).

2. Нормативи, які застосовуються в цеху, службі, підрозділі, їхній рівень і сфера застосування.

3. Кількість норм часу, зокрема технічно-обґрунтованих, їхній різновид.

4. Розподіл робітників за рівнем виконання норм. Середній відсоток виробітки норм. Фактичні та граничні значення відсотка виробітку норм часу.

5. Обґрунтування необхідності нормування обраного для цієї мети технологічного процесу за операціями, що змінюються та не змінюються, вибір нормативів для нормування.

6. Виконання планів трудомісткості та розцінок за операціями прийнятого технологічного процесу, а також перевірка точності тарифікації операцій.

Дані можуть бути конкретизовані з урахуванням робіт основного або допоміжного виробництва відповідно до теми курсової роботи.

Стан і аналіз розглянутого завдання:

1. Аналіз охоплення трудових процесів виробничих і допоміжних робітників нормуванням праці.

2. Охоплення трудових процесів нормуванням визначається через чисельність працівників. Для простоти розрахунку показника доцільно використовувати середньооблікову чисельність працівників станом на початок (кінець) розглянутого (планового, звітного) періоду (табл. 2).

Таблиця 2

Охоплення трудових процесів нормуванням

Категорія	Стадія виробництва, функція обслуговування	Професія	Чисельність, осіб		Охоплення нормуванням, %
			усього	у т. ч. на нормованих роботах	
Основні (виробничі) робочі	Заготівельна. Механообробна. Складальна та ін.				
Допоміжні робочі	Підготовча. Налагоджувальна. Контрольна та ін.				
Разом					

Охоплення нормуванням аналізується для робітників-погодинників.

Також встановлюється застосовність видів норм праці за формою вираження витрат праці (часу, обслуговування, чисельності).

Визначаються аналітичні показники якості норм за даними обліку та безпосередніх спостережень.

Наступним кроком щодо написання курсової роботи є визначення та заповнення в обов'язковому порядку переліку характеристик, наведених в табл. 3 – 5.

Таблиця 3

Перелік характеристик показників якості норм

Робочі	Професія	Розряд робочого	Середній відсоток виконання норм	Розподіл робочих за відсотками виконання норм						
				До 100	100 – 105	105 – 110	110 – 120	120 – 130	130 – 150	Більше 150
На підприємстві (організації) загалом										
–	–	–								
У цехах (відділах, підрозділах) загалом										
–	–	–								
У цеху (відділі, підрозділі) за професіями та працівниками										

Таблиця 4

Затрати часу на виконання операцій

Елементи операції (наприклад)	Фактичний час, Т _ф	Час за встановленою нормою, Т _у	Час за прогресивними нормативами, Т _н	Відхилення фактичного часу від часу за нормою
1. Встановлення деталі				
2. Пуск верстата				
3. Підведення ріжучого інструмента				
4. Оброблення деталі				
5. Зупинка верстата				
6. Зняття деталі				
Усього				

Аналіз норм часу за даними спостережень

Об'єкти аналізу	Трудомісткість, нормо-годин. Чисельність, осіб				Питома вага технічно-обґрунтованих норм	
	усього	у т. ч.			до всього норм (гр. 3 / гр.2)	за галузевими нормативами до всього норм (гр. 4 / гр. 2)
		за технічно-обґрунтованими нормами	з них			
		за галузевими нормативами	за прогресивними нормативами			
Конструктивний елемент						
Вироби (деталь, вузол, агрегат)						
Професія						
Робочі місця						
Підрозділи						

3. Вивчення організації встановлення та перегляду норм.

Уточнення організаційних процедур стосовно структурних служб відділу праці та зарплати і головного технолога підприємства. Упорядкування елементів встановлення норм стосовно основного варіанта організації робіт із нормування праці, вивчення вихідної документації для встановлення норм трудових витрат, упорядкування її переліку. Аналіз чинників і умови перегляду норм витрат праці. Упорядкування класифікацій чинників перегляду норм і організаційно-технічних заходів. Наведення організаційних структур перегляду норм часу.

4. Аналіз причин змін нормованої трудомісткості та вивчення календарних планів перегляду норм.

5. Вивчення причин (основ) перегляду норм праці за аналізований період визначення частки основ (чинників) у загальному зниженні нормованих (фактичних) витрат (табл. 6). Заповнюється обов'язково під час виконання курсової роботи за будь-якою темою.

Визначення частки основ у загальному зниженні нормованих витрат

Підстави зниження трудомісткості	Зниження трудовитрат, нормо-годин		Зниження трудовитрат, %		Зниження трудовитрат у відсотках до підсумку
	план	звіт	план	звіт	
1. Зміна конструкції					
2. Удосконалення технології					
3. Удосконалення організації виробництва та праці					
4. Перегляд застарілих норм					

6. Вивчення умов для розширення сфери нормування праці.

7. Аналіз предметів праці, технології, устаткування, інструменту, приладів із погляду можливості встановлення норм виявлення частки принципово нових, відомих або застарілих деталей (вузлів), матеріалів, устаткування, оснащення та приладів. Визначення ступеня детермінованості трудових процесів. Виявлення можливого охоплення трудових процесів нормами праці. Упорядкування аналітичних таблиць установленого зразка. Визначення складу показників в усіх напрямках аналізу стану нормованої праці (табл. 7).

Таблиця 7

Визначення складу показників аналізу стану нормованої праці

Норми часу (виробітка)						Норми чисельності			Уся сукупність норм			
Характеристика стану нормування	Операція, елементи операції	Конструктивний елемент виробу і виріб загалом	Види робіт		Робоче місце	Підрозділ	Підприємство	Вид робіт, стадія виробництва, функція	Підрозділ	Підприємство	Підрозділ, стадія виробництва, функція	Підприємство
			за виробом	за підрозділом								
Застосовність												

За варіантами 2, 3, 4, теми проєктна частина роботи містить ще й такі пункти:

1. Класифікацію виконуваних робіт і угруповання витрат робочого часу. Опрацювання вихідної інформації, системи аналітичних показників, алгоритми та формули розрахунку.

2. Упорядкування фактичного балансу робочого часу та розрахунок аналітичних показників якості чинних норм за даними обліку й безпосередніх спостережень.

На підставі фактичного балансу робочого часу розраховуються кореговані показники якості чинних норм, застосовності технічно-обґрунтованих норм. Оцінювання ступеня трудового процесу проводять відповідно до серійності виробництва. Аналізуючи зміну витрат робочого часу на виготовлення деталей, вузлів у межах партії, встановлюються середні витрати часу для кожного розміру партії (табл. 8).

Таблиця 8

Середні витрати часу для кожного розміру партії

Назва таблиці	Витрати робочого часу, хв*				
	у середньому на першу деталеоперацію в партії	на першу деталеоперацію	на п'яту	на десяту	і т.д.

*Враховуються абсолютні значення витрат робочого часу (в хв) і співвідношення витрат на задану деталеоперацію до витрат на останню деталеоперацію в партії (або до норми, встановленої за галузевими або міжгалузевими нормативами).

Після проведення та відображення в табл. 1 – 8 загального аналізу стану нормування праці на підприємстві, проєктно-розрахунковий розділ має містити такі пункти:

1. Вибір методу проєктування, де визначаються вимоги до рівня вирішення поставленого завдання, обмеження, відхилення та доцільний (прийнятний) метод.

2. Проєктування (розроблення) визначення складу та значень параметрів розв'язуваної задачі на основі розрахунків, графічних побудов

нормативно-довідкових даних тощо, формування спроектованого вигляду досліджуваного об'єкта (моделі), явища.

3. Сфера і межі можливої реалізації проєктного рішення поставленого завдання: робочі місця, ділянка, цех, служба, підприємство, керування, трест, галузь, народне господарство, умови й обмеження.

4. Організацію впровадження спроектованого рішення поставленого завдання, склад, послідовність необхідних організаційно-технічних заходів, регламент їхнього виконання та виконавці.

Розроблення заходів щодо удосконалювання нормування праці виробничих і допоміжних робітників у цеху (на підприємстві) здійснюється в такому порядку:

1. За варіантом 1, 5, 6, 9, 11 теми передбачається виконання таких робіт:

а) розширення сфери нормування праці, установлення норм часу, виробітку, нормованих завдань для робітників-погодинників і допоміжних робітників, які виконують функції обслуговування;

б) обґрунтування застосування відповідних видів норм витрат праці. Відповідно до загального алгоритму комплексного обґрунтування норм витрат праці (КОНВП) здійснюється вибір виду норми згідно з класифікацією норм за формою вираження в них витрат праці залежно від особливостей трудового процесу та призначення норм;

в) підвищення якості норм шляхом:

обґрунтування доцільності методів нормування;

використання централізовано розроблених нормативів, нормативів відповідного ступеню укрупнення, мікроелементних нормативів;

г) пропозиції щодо використання чинних нормативів і їхнього до-роблення;

д) пропозиції щодо використання єдиної системи нормативів трудових витрат, її складових;

е) побудова окремих моделей нормативів на основі принципів побудови єдиної системи нормативів (ЄСН) трудових витрат;

є) удосконалювання системи встановлення та перегляду норм:

облік чинників освоєння трудового процесу;

групування основ і чинників перегляду норм;

групування чинників освоєння під час встановлення норм розроблення нормативів;

установлення норм у ході освоєння трудових і технологічних процесів з використанням моделі освоєння;

розроблення плану перегляду норм з обліком класифікацій, чинників і основ їхнього перегляду;

ж) визначення економічної ефективності варіантів установлення норм вибір засобів механізації й автоматизації нормування праці та доцільності застосування комп'ютерної техніки для нормування праці;

з) розроблення алгоритмів розрахунку на комп'ютері.

2. За варіантами 2, 3, 4, 7, 8, 10, 12, 13 теми виконуються такі роботи:

а) розроблення раціонального балансу робочого часу:

виявлення на базі опрацювання даних фотографій робочого часу тривалості та характеру витрат, пов'язаних із підготовчо-завершальною роботою, роботою з обслуговування робочого місця, а також витрат на відпочинок і особисті потреби;

групування та підсумовування витрат за кожним індексом і розрахунок за всіма спостереженнями середніх розмірів витрат часу;

упорядкування зведених середніх розмірів однойменних витрат, їхнє порівняння з нормативним часом, упорядкування 1 і 2 нормальних балансів часу;

розрахунок на основі отриманих даних коефіцієнтів можливого ущільнення робочого дня; розроблення рекомендацій і заходів щодо раціонального використання робочого часу;

б) обґрунтування застосованих нормативно-довідкових матеріалів виявлення робіт, на які встановлюються норми за нормативами, порівняння, утримання й організаційно-технічних характеристик нормованої роботи з відповідними характеристиками робіт, на які є нормативи;

в) вибір нормативів за сферою застосування: міжгалузеві, галузеві, місцеві нормативи;

г) вибір виду та ступеня укрупнення нормативів за економічними критеріями;

д) встановлення норм часу аналітично-розрахунковим методом на основі алгоритму комплексного обґрунтування норм витрат праці:

обґрунтування технології (метод, устаткування);

обґрунтування технологічних режимів;

обґрунтування трудових процесів (за елементами організації праці та загалом);

спільна оптимізація технології, технологічних режимів і трудового процесу;

визначення згідно з прийнятим варіантом технології можливих варіантів технологічних режимів; добір за організаційними та психофізіологічними чинниками-обмеженнями припустимих варіантів технологічних режимів; визначення таких елементів системи обслуговування, як технічний контроль, інструментальне забезпечення, заточення інструменту, налагодження устаткування за варіантами, що діє в цеху;

визначення санітарно-гігієнічних умов праці, орієнтованих на наявні умови праці на заданому виробництві, якщо вони знаходяться в межах норми;

обґрунтування трудового процесу на основі попереднього нормування тих елементів, за якими передбачається розроблення та вибір варіанта;

спільна оптимізація технології технологічних режимів і трудового процесу, що охоплює уточнені розрахунки показників ефективності варіантів;

е) застосування аналітично-дослідного методу для обґрунтування норми часу й обслуговування під час індивідуальної організації праці:

визначення можливості й економічної доцільності застосування аналітично-дослідного методу (АДМ), установлення норм на основі виявлення таких чинників: масштаб виробництва та кількість деталей у партії, необхідність застосування комп'ютера і т. д.;

комплексне обґрунтування встановлюваної норми на основі спільного аналізу технологічного, трудового процесу та норми проектування технологічних режимів трудового процесу і встановлення норми;

встановлення норми АДМ на основі вивчення досвіду виконання нормованої операції декількома робітниками з використанням алгоритму комплексного обґрунтування норми АДМ із розробленням приватних алгоритмів;

визначення розрахунковим шляхом норми обслуговування верстатів робочим-багатоверстатником;

встановлення оптимальної кількості верстатів, які обслуговуються одним робітником;

розрахунок економічно вигідної кількості верстатів, що може обслуговувати один робітник, обумовлене, з огляду на повне використання робочого часу верстатників;

є) класифікація операцій виконуваних бригадою на основі характеристик і маршрутів деталей, виконуваних на робочих місцях у бригаді: визначення процедур формування кінцевого продукту в умовах бригадної форми організації та стимулювання праці;

ж) виявлення вимог до організації праці на робочому місці, організації обслуговування, технологічного опису процесу та його оснащення, визначення організаційно-технічних меж застосування встановлених норм з обліком комплексного, тобто технічного, організаційного, психофізіологічного й економічного обґрунтування норм витрат праці на всіх етапах установаження норм;

з) розроблення заходів щодо впровадження раціонального балансу часу та технічно обґрунтованих норм витрат праці: визначення конкретних процедур і виконавців впровадження спроектованих варіантів використання робочого часу і комплексно обґрунтованих витрат праці.

Встановлюється сфера і межі можливої реалізації розроблених заходів щодо удосконалювання нормування праці.

Розглядається можливість поширення запропонованих варіантів на норми з іншою формою вираження витрат праці щодо інших об'єктів їхнього встановлення та різного ступеня укрупнення. Визначаються раціональні й економічно доцільні межі застосування розроблених заходів.

Організація впровадження розроблених заходів щодо удосконалювання нормування праці передбачає склад, послідовність, регламент їхнього виконання, форми й організація притягнення виконавців до впровадження розробок.

Під час нормування конкретного техпроцесу, враховуються такі вимоги:

1. За всіма операціями техпроцесу докладно розраховуються технічно-обґрунтовані норми часу з обґрунтуванням режимів різання, встановлюються розряди роботи і розцінки.

2. Усі операції технологічного процесу нормуються за довідниками загальномашинобудівних нормативів. Назва довідника вказується на початку нормування кожної операції. Під час вибору й обґрунтування варто записати, які чинники враховуються, які карти та сторінка довідника використовуються, а також дати необхідні короткі пояснення. Наприклад, за чистового гостріння заданого матеріалу подача вибирається залежно від необхідного класу чистоти поверхні номера карти та сторінки довідника.

Нормування кожного переходу закінчується розрахунком норми штучного часу за кожною операцією, що здійснюється в наведеній далі послідовності.

Спочатку записуються вихідні дані для виконання заданої операції:

1. Назва деталі та її вага.
2. Вид заготовки та стан настановних поверхонь.
3. Матеріал деталі та його механічні характеристики.
4. Пристосування або спосіб установки деталі.
5. Тип і модель устаткування, його паспортні дані.
6. Техпроцес операції за переходами.
7. Інструменти, що застосовуються під час оброблення (назва, основні розміри, матеріал ріжучої частини й ін.).

На підставі цих вихідних даних робиться вибір і обґрунтування режимів різання, розрахунок основного (машинного) часу за всіма переходами та сумарний основний (машинний) час на операцію загалом.

Після встановлення сумарного основного (машинного) часу на операцію, розраховується допоміжний час.

Для цього складається таблиця з переліком елементів допоміжної роботи з заданої операції.

До складу допоміжної роботи залежно від конкретної операції включається час на установку та зняття деталі, час, пов'язаний із переходом; час на зміну режимів різання, підведення деталі до інструмента або переміщення деталі (під час опрацювання на вертикально-свердлильних верстатах послідовно декілька отворів), або переміщення столу, час на контрольні проміри (там, де необхідно) з обліком коефіцієнта періодичності вимірів за нормативами.

Розрахунок штучного часу робиться після визначення за нормативами розміру (у відсотках) часу обслуговування робочого місця (організаційного і технологічного) та часу перерв на відпочинок і природні потреби.

Норма штучного часу розраховується за формулами залежно від типу виробництва з включенням у неї основного (машинного) та допоміжного часу і часу на обслуговування робочого місця, відпочинок і природні потреби. Окремо визначається підготовчо-завершальний час.

Час на складові елементи технічно-обґрунтованих норм часу визначається за нормативами режиму різання, підготовчо-завершального та допоміжного часу, обслуговування і перерв на відпочинок (масове та крупносерійне виробництво або серійне виробництво).

Визначення ефективності запропонованих заходів у курсовій роботі

У цьому розділі дається визначення поняття економічної ефективності, пояснюється її значення в економічних розрахунках із нормування праці.

Спочатку здійснюється техніко-економічне обґрунтування переваг запроєктованих пропозицій щодо раціональної організації роботи з нормування праці в цеху.

Основні етапи обґрунтування такі:

1. Визначення обсягу матеріальних і трудових витрат на розроблення та впровадження заходів.
2. Обґрунтування форми одержуваного ефекту.
3. Визначення показників економічної ефективності: коефіцієнта можливого зростання продуктивності праці за рахунок ліквідації наявних втрат робочого часу, зниження трудомісткості, економії заробітної плати, поліпшення якісного складу норм й уточнення тарифікації робіт.
4. Розрахунок економічного ефекту від упровадження заходів. Характеристика соціального ефекту.

Показниками економічної ефективності, що узагальнюють заходи, які визначають доцільність їхнього впровадження, є зріст продуктивності праці, річний економічний ефект (економія наведених витрат); приріст обсягу виробництва; економія робочого часу, економія за елементами собівартості продукції (технологічної собівартості, термін окупності одноразових витрат).

Приріст продуктивності праці (Π) у відсотках визначається залежно від:

а) зниження трудомісткості:

$$\Pi = 100 \times T / 100 - T \quad (1)$$

де T – відсоток зниження трудомісткості продукції, що випускається, в результаті впровадження заходів;

б) економії чисельності працівників:

$$\Pi = E_{\text{ч}} \times 100 / \text{Ч}_{\text{оп}} - E_{\text{ч}}, \quad (2)$$

де $E_{\text{ч}}$ – відносна економія вивільнення чисельності працівників (робітників) після впровадження заходів, осіб;

$\text{Ч}_{\text{оп}}$ – розрахункова середньооблікова чисельність працівників (робітників) ділянки, цеху, підприємства (обчислена на обсяг виробництва планового періоду до базисного), осіб.

Рекомендована література

1. Абрамов В. М. Нормування праці : підручник / за ред. В. М. Абрамова, В. М. Данюка. – Київ : Техніка, 1995. – 208 с.
2. Багрова І. В. Нормування праці : навч. посіб. / І. В. Багрова. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 212 с.
3. Балабанова Л. В. Організація праці менеджера : підручник / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак. – 2-е вид., перероб. та доп. – Київ : ВД "Професіонал", 2007. – 416 с.
4. Белоконенко В. И. Организация и нормирование труда : учебно-методическое пособие-практикум / В. И. Белоконенко, А. Г. Евтушенко. – Харьков : ХИБМ, 2005. – 212 с.
5. Білоконенко В. І. Нормування праці : конспект лекцій / В. І. Білоконенко. – Харків : Вид. ХДЕУ, 2004. – 140 с.
6. Бычин В. Б. Организация и нормирование труда : учеб. пособ. для студ. вузов / В. Б. Бычин, Е. В. Шубенкова, С. В. Малинин. – Москва : ИНФРА-М, 2011. – 248 с.
7. Ведерніков М. Д. Нормування праці : навч. посіб. / М. Д. Ведерніков, О. О. Чернушкіна. – Львів : Новий Світ-2000, 2011. – 372 с.
8. Вейнберг А. М. Совершенствование проектирования трудовых процессов / А. М. Вейнберг, Н. Г. Данилочкина. – Рига : Зинатне, 1989. – 86 с.
9. Виноградський М. Д. Організація праці менеджера : навч. посіб. для студ. екон. ВНЗ / М. Д. Виноградський, А. М. Виноградська, О. М. Шканова. – Київ : Кондор, 2007. – 414 с.
10. Генкин Б. М. Организация, нормирование и оплата труда на промышленных предприятиях : учебник для студ. вузов / Б. М. Генкин. – 5-е изд., изм. и доп. – Москва : Норма, 2008. – 480 с.
11. Данюк В. М. Організація праці менеджера : навч. посіб. / В. М. Данюк. – Київ : КНЕУ, 2006. – 276 с.
12. Дзюба С. Г. Нормування праці в вітчизняній і міжнародній економіці / С. Г. Дзюба, І. Ю. Гайдай. – Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. – 172 с.
13. Єрьоменко В. О. Основи нормування праці : навч. посіб. / В. О. Єрьоменко, Г. О. Коваленко, В. С. Рижиков. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 192 с.
14. Изучение затрат рабочего времени и разработка нормативных материалов по труду : метод. рекоменд. – Москва : ЦБНТ при НИИ труда, 1986. – 254 с.

15. Кандиба К. О. Організація нормування праці та шляхи його вдосконалення в Україні / К. О. Кандиба // Управління розвитком. – № 16 (156). – 2013. – С. 29–31.
16. Костюченко И. Нормирование труда: практические советы / И. Костюченко // Баланс. – 2009. – № 83. – С. 21–23.
17. Крушельницька О. В. Організація праці : навч. посіб. / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук. – Житомир : ЖДТУ, 2007. – 355 с.
18. Кучинський В. А. Розробка та застосування якісних нормативів праці як основа підвищення ефективності роботи підприємства / В. А. Кучинський, Д. Ю. Крамської // Бізнес Інформ. – № 4. – 2013. – С. 293–298.
19. Мамченко В. Нормирование труда / В. Мамченко, Л. Чернобрывец // Сборник систематизированного законодательства. – 2005. – № 5. – С. 146–154.
20. Научная организация и нормирование труда в машиностроении : учебник для студентов машиностроительных специальностей вузов / под ред. С. М. Семенова. – Москва : Машиностроение, 1991. – 240 с.
21. Нормирование труда : учебник для экономических специальностей вузов / под ред. В. М. Абрамова и В. М. Данюка. – Киев : ИСИО, 1995. – 204 с.
22. Нормирование труда : учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности "Экономика труда" и "Организация и нормирование труда" / под ред. Б. М. Генкина. – Москва : Экономика, 1985. – 272 с.
23. Оленич Е. І. Нормування праці / Е. І. Оленич, В. І. Чернов. – Київ : КНЕУ, 2000. – 152 с.
24. Организация и нормирование труда : учеб. пособ. для вузов / под ред. В. В. Адамчука. – Москва : Финстатинформ, 2000. – 224 с.
25. Организация, нормирование и оплата труда : учеб. пособ. / А. С. Головачев, Н. С. Березина, Н. Ч. Бокун и др. ; под общ. ред. А. С. Головачева. – Москва : Новое знание, 2004. – 496 с.
26. Основи нормування праці : навч. посіб. – Краматорськ : ДДМА, 2004. – 252 с.
27. Пашуто В. Организация и нормирование труда на предприятии / В. Пашуто. – Минск : Новое знание, 2001. – 202 с.
28. Пономаренко В. С. Управление развитием системы нормирования труда : монография / В. С. Пономаренко, Г. В. Назарова, А. В. Семенченко. – Харьков : Изд. ХНЭУ, 2012. – 268 с.

29. Разработка нормативных материалов для нормирования труда рабочих : методические рекомендации. – Москва : ЦБНТ при НИИ труда, 1983. – 126 с.

30. Семенченко А. В. Методика розрахунку надбавок фахівцям з використанням міжгалузевих нормативів та інформаційних технологій / А. В. Семенченко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Харків : ХАІ, 2010. – № 1 (9). – С. 102–108.

31. Семенченко А. В. Разработка нормативов для специалистов с помощью укрупненных методов нормирования / А. В. Семенченко // Бизнес Информ. – 2010. – № 6 (386). – С. 146–149.

32. Чайка Г. Л. Організація праці менеджера : навч. посіб. / Г. Л. Чайка. – Київ : Знання, 2007. – 420 с.

Зміст

Вступ.....	3
Загальні положення	4
Організація курсового проектування.....	4
Тема 1. Аналіз стану нормування праці працівників на підприємствах, в організаціях і установах (у їхніх підрозділах, службах і відділах)	5
Тема 2. Аналіз якості діючих норм праці (часу, виробітку, обслуговування) і встановлення нових норм аналітично-дослідним методом на підприємстві.....	6
Тема 3. Аналіз якості чинних норм праці (часу, виробітку, обслуговування) і встановлення нових норм аналітично-розрахунковим методом на підприємстві (у підрозділах, службах і відділах)	7
Тема 4. Аналіз якості чинних норм праці за колективної організації праці та встановлення нових поопераційних норм аналітично-розрахунковим методом для основних і обслуговуючих робітників, службовців	8
Тема 5. Аналіз стану нормування праці.....	9
Тема 6. Наукове обґрунтування норм праці та їхнє використання.....	9
Тема 7. Використання результатів вивчення витрат робочого часу на підприємстві (у цеху) у нормуванні праці робітників	10
Тема 8. Методичні основи вивчення трудових процесів працівників і нормування праці	10
Тема 9. Норми праці, які застосовуються в промисловості (на підприємстві, в цеху).....	11
Тема 10. Нормування праці в умовах його бригадної організації	12
Тема 11. Методика нормування праці в умовах освоєння нових технологічних процесів (виробництво продукції).....	12
Тема 12. Порядок розробки нормативів праці та умови їхнього застосування	13
Тема 13. Керування нормуванням праці на підприємстві.....	14

Тема 14. Тема вільного вибору	14
Зміст, обсяг і оформлення курсової роботи.....	15
Методичні рекомендації щодо виконання курсової роботи.....	16
Вступ.....	16
Аналітична частина.....	19
Проектно-розрахункова частина	19
Визначення ефективності запропонованих заходів у курсовій роботі....	30
Рекомендована література.....	31

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

НОРМУВАННЯ ПРАЦІ

**Методичні рекомендації
до виконання курсових робіт
для студентів спеціальності 051 "Економіка"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Семенченко Андрій Володимирович**
Писаревська Ганна Іллівна

Відповідальний за видання *Г. В. Назарова*

Редактор *А. С. Ширініна*

Коректор *А. С. Ширініна*

План 2020 р. Поз. № 90 ЕВ. Обсяг 36 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

---

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*